

Milan Bufon

Spreminjanje etnične in socialne strukture slovenskih krajev na Tržaškem pod vplivom družbene modernizacije

V prispevku je obravnavano spreminjanje etnične in socialne strukture zgodovinsko slovenskih krajev na tržaškem ozemlju. V njem lahko spremljamo dva ključna procesa družbene modernizacije: prvi izhaja iz razmerja med mestom in njegovim podeželskim zaledjem, drugi pa iz razmerja med dvema avtohtonima etničnima skupinama, ki v teh dveh okoljih tradicionalno sobivata. V raziskavi smo s pomočjo arhivskih virov in terenske raziskave ugotovili in nato primerjali stanje, kakršno izhaja iz obeh predhodno navedenih razmerij, v treh časovnih presekih: leta 1910, ko je na ruralno zaledje mestni vpliv še zelo omejen, sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je na območju začela industrializacija, ter leta 2015, ko se že izraziteje kažejo vplivi tako imenovane postindustrijske družbe. Ta je tudi najgloblje preoblikovala družbeno strukturo obravnavanih krajev.

Ključne besede: slovenski kraji na Tržaškem, etnična in socialna struktura, urbanizacija, družbena transformacija.

Ethnic and Social Changes of the Historically Slovene Places Nearby Trieste Under the Influences of Social Modernization

The article deals with changes in both the ethnic and social structure of the historically ethnic Slovene places nearby Trieste (Italy). Here, we can observe the development of two key processes of social modernization: the first derives from the relationship between the urban centre and its rural hinterland, and the second from the relationship between the two autochthonous ethnic groups that have traditionally coexisted in this area. In our analysis, we aimed to discover the above mentioned relationships in three periods: in 1910, when city influences were still limited; the mid-sixties, when the area entered into the industrial period; and the year 2015 when influences of the so-called post-industrial society are already clearly represented. The latter has also provided for the deepest social transformation of the studied places.

Keywords: historically ethnic Slovene places in the Trieste area in Italy, ethnic and social structure, urbanisation, social transformation.

Correspondence address: Milan Bufon, Znanstveno-raziskovalno središče Koper (ZRS) / Science and Research Centre of Koper, Garibaldijeva 1, 6000 Koper, Slovenija, e-mail: milan.bufon@zrs-kp.si.

1. Predstavitev problema in raziskovalnih metod

Prispevek prinaša nekatere ugotovitve večletne raziskave, ki jo avtor izvaja v sklopu nacionalnega raziskovalnega programa Območja kulturnega stika v integracijskih procesih (P6-0279). V raziskavi je obravnavano spreminjanje etnične in socialne strukture zgodovinsko slovenskih krajev na tržaškem ozemlju. To območje je posebej zanimivo, saj lahko v njem hkrati spremljamo dva ključna procesa družbene modernizacije: prvi izhaja iz razmerja med mestom in njegovim podeželskim zaledjem, drugi pa iz razmerja med dvema avtohtonima etničnima skupinama, ki na tem območju tradicionalno sobivata. Oba procesa, torej proces sobivanja in zlitja med urbanimi in ruralnimi okolji in družbami ter med različnimi etničnimi skupinami in kulturnimi prostori, so različne vede, med njimi zlasti družbena geografija, velikokrat obravnavale, vendar najpogosteje ločeno oziroma vsakega posebej.

Še največji prispevek k skupni, kompleksnejši obravnavi obeh fenomenov je dala slovenska socialnogeografska šola pod vplivom njenega ustanovitelja, profesorja Vladimira Klemenčiča. Ta je kot osnovno izhodišče socialnogeografskega proučevanja opredelil sprotno odkrivanje regionalnih procesov in prostorskih struktur s težiščem na vrednotenju inovacij posameznih elementov teh struktur (Klemenčič 1992). S spoznanjem, da je tudi slovenski prostor v procesu stalnega spreminjanja, so se pod njegovim vodstvom od šestdesetih let prejšnjega stoletja dalje začele izvajati raziskave, ki so s socialnogeografsko metodologijo spremljale preobrazbo slovenskega podeželja v okviru procesov industrializacije, urbanizacije in deagrarizacije. Te so se kasneje razširile še na proučevanje slovenskih manjšin v sosednjih državah in na njihovo funkcijo v razvijanju čezmejnih odnosov (Bufon 1997; Klemenčič 1994). Slovenska socialnogeografska šola je tako nadaljevala in razvijala koncepte, ki jih je v drugi polovici prejšnjega stoletja utemeljila nemška oziroma srednjeevropska socialna geografija (Maier et al. 1977), ne nazadnje tudi z raziskovanjem součinkovanja med družbenimi načeli persistence in inovacije ter opredeljevanjem indikatorjev družbene modernizacije.

Na mednarodni konferenci o manjšinah, ki jo je priredila Tržaška pokrajina leta 1974, je Klemenčič podrobneje obravnaval procese urbanizacije etnično mešanih in obmejnih območij, zaradi katerih tradicionalno agrarne manjšinske skupnosti vstopajo v urbane družbene in prostorske strukture (Klemenčič 1979). Po njegovem mnenju v prvi fazi urbanizacije prihaja do migracij iz tradicionalno agrarnih manjšinskih okolij v mesta in do njihove asimilacije v mestu dominantnem večinskem okolju. Na ta način ostajata v tej fazi tako urbano (večinsko) kot podeželsko (manjšinsko) okolje pretežno etnično homogena. V drugi fazi se s širjenjem urbanih dejavnosti in urbane družbene strukture v mestno zaledje začne tudi širjenje vpliva dominantne, večinske skupnosti v tem okolju, ki se še poveča v tretji fazi, ko urbane strukture prevzemajo zaradi

deagrarizacije in depopulacije izpraznjena mestna okolja ter jih preoblikujejo v rekreacijske in bivalne namene. Na ta način prihaja do objektivnega širjenja večinskega ozemlja oziroma prostora, v katerem ima večinska skupnost dominanten vpliv, manjšina pa izgublja nadzor nad svojim avtohtonim naselitvenim ozemljem.

Ta proces socialno-etnične transformacije je bil kasneje v nekaterih drugih delih (Bufon 1992, 2003, 2017a) na primeru Slovencev v Italiji še dopolnjen v luči vplivov tako imenovane postindustrijske družbe in čezmejne družbene integracije. V fazi statične ruralne družbe je bilo podeželje skoraj brez izjeme kompaktno in kontinuirano poseljeno s slovenskim kmečkim prebivalstvom, urbana središča znotraj ali na robu slovenskega etničnega ozemlja pa so bila etnično mešana. Med tema družbenima enotama ni bilo veliko komunikacije, sicer pa so bile v tem času etnično-jezikovne razlike sprejete kot nekaj normalnega in nemotečega. V fazi labilnih inovacijskih procesov industrializacije, ki je na območju Slovenije potekala v večjem delu dvajsetega stoletja, se je blagovna in družbena komunikacija med mesti in podeželjem povečala, a je potekala pretežno enosmerno, z intenzivnim demografskim pretakanjem iz podeželja v mesta (v obliki trajnih in dnevnih migracij), ki so na ta način tudi povečevala svojo gospodarsko moč in gravitacijski vpliv v prostoru. Sočasno s proletarizacijo mestnega podeželja in socialno hierarhizacijo vse bolj soodvisne urbane družbe se je ustvarila neka prostorska hierarhizacija oziroma polarizacija družbenega prostora, ki jo je po prvi svetovni vojni nacionalistična politika z delitvijo med izbrano dominantno skupino in na asimilacijo obsojeno manjšino še poglobila ter ustvarila globok etnično-socialni konflikt med italijanskim meščanstvom in slovenskim delavstvom (za katerega je prvo uporabljalo zelo nazoren naziv slavokomunisti). Asimilacijski pritisk je bil največji v urbanih središčih, v katerih je bilo treba slovenski element povsem odpraviti v skladu z načelom etnične bonifikacije, vse manj intenziven pa proti ekstremom mestnih vplivnih središč. Posledično se je slovenski manjšinski element lažje ohranil le v najbolj obrobni predelih in se zato tendenčno poistovetil s svojo tradicionalno ruralno strukturo, izgubil pa je možnost, ki jo je imel v avstrijskem obdobju, in sicer da bi se v stiku z mestnim okoljem intelektualno in socialno razvijal ter s tem razvijal in posodabljal tudi svojo nacionalno zavest.

Na splošno je za fazo industrijske modernizacije značilna družbenokulturna migracija pripadnikov manjšinskih skupnosti iz svojega tradicionalnega okolja v urbana in industrijska središča. To pomeni, da prihaja do sočasne fizične, prostorske migracije iz podeželja v mesta ter etnično-jezikovne in socialne migracije iz enega kulturnega in družbenega okolja v drugega, saj lahko ekonomski migranti le na ta način hitreje napredujejo po družbeni lestvici in se polneje integrirajo v novo življenjsko okolje. Zaradi tega je večina slovenskih avtorjev, ki so na primeru Slovencev v Italiji spremljali ta proces (Klemenčič & Šiškovič 1979; Rebula Tuta 1980; Sedmak & Susič 1983), menila, da je z vidika manjšinske

etnične pripadnosti prav faza labilnih inovacijskih procesov industrializacije in z njo povezane deagrariacije najbolj kritična, saj vodi po eni strani k demografski eroziji avtohtonega manjšinskega ozemlja in v skrajni konsekvenci do propada dela kulturne pokrajine, po drugi strani pa k preseljevanju manjšinskega prebivalstva v mestno okolje in njegovemu bolj ali manj intenzivnemu in spontanemu utapljanju v večinski družbi.

Za tretjo razvojno fazo, ki jo lahko zaradi močnega porasta terciarnih dejavnosti opredeljujemo kot postindustrijsko obdobje, je tako kot za večino inovacijskih procesov značilno, da se najprej uveljavi v urbanih središčih in iz njih širi v zaledje. Družbena oziroma socioekonomska struktura se z zaposlovanjem podeželskega prebivalstva v terciarnem sektorju in z izboljšanjem njegove izobrazbene ravni sedaj skorajda poenoti ter s tem zmanjšuje družbeno distanco in blaži dotedanje konflikte, tudi zato, ker se ta družbena inovacija oziroma proces družbene modernizacije v prostoru širi mnogo bolj kapilarno in manj selektivno oziroma hierarhično kot predhodna. Vezi med mestom in njegovim zaledjem se tako ne le močno povečajo, temveč tudi niso več le enostranske, saj prihaja s povečevanjem prostorske mobilnosti in širjenjem obsega dnevnih migracij tudi do tako imenovane protiurbanizacije oziroma izseljevanja urbanega prebivalstva na zeleno podeželje, kjer se sedaj lažje umeščajo tudi same razvojne dejavnosti. To je faza prostorsko odprtega in stabilnega oblikovanja terciarne urbane družbe, ki prinaša kar intenzivno preoblikovanje dotlej, vsaj v objektivnem pogledu, prevladujoče etnične strukture podeželja (ki bi ga sedaj morali pravilneje opredeliti le kot mestno zaledje), saj se na manjšinsko avtohtono (historično) ozemlje naseljuje rastoče število neavtohtonega mestnega prebivalstva. Tradicionalno manjšinsko etnično ozemlje postaja zato vse manj čisto in vse bolj pridobiva strukturo etnično mešanega ozemlja, v okviru katerega se tesno prepletata večinsko in manjšinsko prebivalstvo, ne nazadnje tudi z rastjo števila mešanih zakonov.

Za razliko od preteklosti pa sodobna družbena integracija ne vodi nujno v asimilacijski talilni lonec, saj postajajo manjšinska kultura, identiteta in jezikovna praksa sedaj enakopravne z večinsko in se zato, tudi v primeru mešanih zakonov, lažje in v večji meri prenašajo tudi na naslednje generacije. Namesto enodimenzionalne identitete, kakršno so po načelu *aut-aut* zahtevali v času nacionalizma prevladujoči družbeni vzorci (in po katerih so se ravnali popisi prebivalstva), se v tej fazi vse bolj uveljavlja večdimenzionalna, multipla identiteta, ki ne le ohranja, temveč marsikje celo na novo oživlja večkulturno podobo številnih evropskih historičnih regij oziroma območij družbenega in kulturnega stika, kjer se interetnični kontinuum vgrajuje v nek nov kontekst meddržavnega kontinuumu in kjer postajata *demos* (v smislu državljanske pripadnosti) in *ethnos* (v smislu kulturne pripadnosti) neki odprti, bolj fleksibilni in neizključevalni družbeni kategoriji, *topos* (v smislu prostorske identitete) pa stična točka med lokalnim in globalnim (za širšo razpravo o tem, cf. Bufon 2010, 2014, 2017b).

Glede na neizbežni proces ostarevanja avtohtonega prebivalstva, ki ga je ugotovila tudi naša raziskava tržaškega podeželja, lahko pričakujemo, da bo v prihodnje prav ta proces vnesel novo vitalnost in nove elemente družbene modernizacije.

Tradicionalno slovenski kraji tržaškega podeželja izražajo namreč ob etnično-jezikovnem (kulturnem) prehodu iz ekskluzivnosti v koeksistenco in inkluzivnost ter socioekonomskem (družbenem) prehodu iz agrarne v industrijsko in terciarno stopnjo tudi demografski prehod v zadnjo fazo, kjer sta tako rodnost kot smrtnost na najnižji točki in kjer je zaradi vse višje povprečne starosti slednja celo prehitela prvo. Skladno s tem stanjem se vse bolj zmanjšuje povprečno število družinskih članov, vse več gospodinjstev pa sestavljajo zgolj upokojenci brez dejavnih članov. Tako kot za spremembe na področju etnične strukture bi tudi tukaj težko rekli, da je to lahko del zaželene družbene modernizacije (vsaj v tradicionalnem, pozitivističnem razumevanju pojma), vsekakor pa izraža globoko transformacijo, ki jo je to okolje doživelo v zadnjih desetletjih in ki nekdanje slovenske vasi tendenčno spreminja v obmestna spalna naselja. V tem kontekstu sodobni družbeni trendi po eni strani prinašajo večje priložnosti za povezovanje in integracijo, po drugi strani pa povečujejo individualizem in prispevajo k fragmentaciji nekdanjih lokalnih skupnosti in njihovi družbeni atomizaciji. Tudi v smislu zmanjševanja meja med mestnim in podeželskim okoljem se tržaško zaledje na ta način izkazuje kot hibridni ali tekoči družbeni prostor, ki postaja bolj predmet ali projekcija posameznikove percepcije kot pa območje z nekimi enovitimi in razpoznavnimi značilnostmi (Klemenčič 2006).

Za ugotavljanje etnične, socioekonomske in demografske strukture in njene spreminjanja smo v naši raziskavi opredelili tri presečna leta in dve polstoletni razdobji: izhodiščno leto 1910 kot čas, ko je lahko uradna (tedaj avstrijska) statistika še najbolj objektivno opredeljevala etnično strukturo krajevnega prebivalstva in je na podeželju izrazito prevladovala ruralna socioekonomska struktura, leto 1965 kot čas uveljavljanja industrijske družbe in sedanji čas oziroma leto 2015, ko se je tudi na tržaškem podeželju uveljavila sodobna urbana družba. Stanje za leto 1910 smo ugotovili na osnovi popisnih podatkov, ki smo jih glede narodnostne in socialne sestave lahko v primeru okoliških krajev v tržaški občini kritično analizirali z natančnejšim pregledom izvirnih popisnih pol (te so zajemale posamezna gospodinjstva), ki jih hrani arhiv tržaške občine. Stanji za obe naslednji presečni leti pa smo, prav tako na ravni posameznih gospodinjstev, rekonstruirali oziroma ugotovili na terenu s pomočjo lokalnih informatorjev, pri čemer smo večjo natančnost in zanesljivost dosegli pri slovenskem avtohtonem prebivalstvu, precej manjšo pa pri priseljenem, pretežno italijansko govorečem mestnem prebivalstvu, za katero domači informatorji nimajo podatkov in njegove člane preprosto opredeljujejo kot tujce. V večjih krajih oziroma v krajih, kjer je takih priseljencev več, smo se morali zadovoljiti z ugotavljanjem splošne etnično-jezikovne strukture in smo podrobnejšo analizo omejili na samo slovenska ali mešana slovensko-italijanska ali druga sorodna gospodinjstva. V krajih, kjer

smo pridobili potrebne informacije za celotno prebivalstvo, pa smo lahko opravili celovito analizo ter tako tudi podrobneje primerjali demografske sorodnosti in razlike med slovenskimi gospodinjstvi, etnično mešanimi gospodinjstvi in neslovenskimi gospodinjstvi.

Na koncu naj omenimo, da smo v zgoraj opisano terensko raziskavo zajeli trinajst krajev, ki zaobjemajo celotno avtohtono slovensko naseljitveno ozemlje na tržaškem podeželju (za podrobnejši pregled značilnosti izbranih krajev cf. Bufon in Kalc 1990): dva sta v občini Devin Nabrežina (osrednja Nabrežina in nekoliko bolj obrobne Mavhinje), po en v občinah Zgonik in Repentabor (Salež in Repen – oba sta blizu državne meje), pet v občini Trst (Prosek, Kontovel, Trebče, Gropada in Bazovica) in štirje v občini Dolina (osrednja Dolina in Boljunec ter skrajno obrobna Gročana in Prebeneg). Izbrani kraji zagotavljajo ustrezno reprezentativnost in hkrati omogočajo zadostno notranjo primerljivost ter možnost preverjanja razlik v etnično-jezikovni in socioekonomski strukturi, ki izhajajo iz večje ali manjše razdalje med posameznimi kraji in mestnim središčem oziroma iz njihove večje ali manjše stopnje obrobnosti in odmaknjenosti od inovacijskih vplivov.

2. Prikaz rezultatov raziskave in razprava o podatkih

2.1 Spreminjanje etnične strukture

Za izhodiščno leto smo izbrali leto 1910, in sicer v skladu z logiko petdesetletnih presečnih razdobij in zgoraj opisanih faz družbenega razvoja, a tudi zato, ker je bil v tem letu v okviru avstrijske monarhije izveden najnatančnejši popis etnične strukture prebivalstva na Tržaškem. Glede na različne malverzacije, do katerih je prišlo v prejšnjih popisih in ki so jih zakrivali tržaški italijanski občinski popisovalci in funkcionarji zato, da bi zmanjšali število Slovencev v mestu (Stranj 1999), so primorski slovenski politiki za napovedani popis leta 1910 organizirali poseben aparat za spremljanje in kontrolo izvedbe popisa. Organiziran je bil tečaj za zaupnike Edinosti, ki naj bi sledili popisu v vsaki vasi in vsakem mestnem okraju. Tako so uredili kar sedemdeset uradov in začeli ozaveščati slovenske družine, naj pod oznako *Umgangsprache* navedejo slovenski jezik. Prav ta izraz je bil najbolj problematičen, saj ne opredeljuje posameznikovega maternega jezika, temveč običajno uporabljeni jezik, ki je bil pri zaposlenih in živečih v mestnem okolju pretežno italijanski. Kljub opravljenemu nadzoru – ali prav zaradi njega – so slovenski popisni zaupniki ugotovili, da so tržaški občinski popisni rezultati, ki so bili zbrani januarja 1911, izkazali mnogo nižje število Slovencev od tistega, ki so ga sami lahko preverili pri spremljanju popisnega postopka. Organiziranih je bilo več shodov z zahtevo po reviziji popisa, ki so ga podkrepili tudi ugodni rezultati lokalnih slovenskih strank in kandidatov na državnoborskih volitvah julija 1911. Že kmalu po volitvah je namreč ministrstvo odobrilo revizijo, ki

so jo opravili nemški in slovenski uradniki na podlagi obstoječih popisnih pol: ta je sedaj v spornih primerih narodnost pripisala bolj na podlagi običajno uporabljenega jezika doma kot pa na delovnem mestu. Po opravljeni reviziji (Statistische Zentralkommission 1918) se je število Slovencev v tržaški občini povečalo iz okrog 37.000 na skoraj 60.000 oziroma za kar 62 %, delež Slovencev med skupnim prebivalstvom pa se je povečal iz dobrih 19 % na skoraj 30 % (če ne upoštevamo skoraj 40.000 v Trstu bolj ali manj začasno živečih tujih državljanov, povečini iz Italije, ki jih popis ni zajel). Revizijski porast absolutnega in relativnega števila Slovencev je bil seveda najvišji v najbolj problematičnem delu občine, v mestu in predmestju, mnogo manjši pa je bil na narodnostno homogenem slovenskem podeželju, kjer je bilo zaposlenih v mestu relativno malo. Po reviziji je v mestnem središču delež Slovencev znašal skoraj 16 % (prej slabih 8 %), v predmestju 53 % (prej dobrih 36 %) in na podeželju več kot 92 % (prej 87 %).

Čeprav so tedanji in kasnejši italijanski proučevalci teh popisnih podatkov poudarjali, da je revizija pretirano oziroma umetno povečala število in delež tržaških Slovencev, ter izpodbijali njihovo verodostojnost (Rebula Tuta 1980), pa smo lahko sami ob pregledovanju izvirnih popisnih pol za izbrane kraje tržaške okolice (Arhiv občine Trst 1910) ugotovili, da tudi tej ni uspelo zajeti vsega slovenskega prebivalstva, temveč je ohranila vrsto spornih primerov. Tako je revidirani popis delež Slovencev v Bazovici ocenil na 97,6 %, sami pa smo po reviziji revizije ta delež dvignili na 98,3 %; v Gropadi je popis izkazal 99,1 % Slovencev, medtem ko je po naši oceni ta delež znašal kar 100 %, v Trebčah je popis izkazal 97,7 %, naša ocena pa je znašala 98,7 %, na Proseku smo po pregledu spornih primerov delež Slovencev popravili iz 92,2 % na 97,9 %, na Kontovelu pa iz 95,1 % na polnih 99 %. Do največjega razmika med deležema obeh revizij je torej nenaključno prišlo prav v zadnjih dveh krajih, ki sta med vsemi okoliškimi kraji tržaške občine mestu najbližja in kjer smo evidentirali tudi večje število v mestu zaposlenih delavcev. Vsekakor so to povsod zelo visoki deleži, ki se gibljejo od 98 % do 100 %. Med 99 % in 100 % skupnega prebivalstva je obsegal delež Slovencev tudi v drugih v našo analizo zajetih krajih, kjer očitno ni bilo treba opraviti ne revizije ne revizije popisnih podatkov. Samo v Nabrežini, kjer je zaradi kamnolomov delalo veliko število priseljenih delavcev, je bil delež slovenskega prebivalstva manjši, čeprav je tudi tu znašal skoraj 87 %. V izhodiščnem letu 1910 je bila torej etnična struktura tržaškega podeželja zelo preprosta, saj je bilo to narodnostno v celoti ali skoraj povsem homogeno slovensko ozemlje.

Ta podoba je ostala skoraj nespremenjena tudi petdeset let kasneje, kar potrjuje v uvodu navedeno hipotezo, da potekajo na podeželju v fazi industrializacije transformacijski procesi večinoma enosmerno oziroma se izražajo prek povečane dnevne migracije zaposlenih v mesta, kar sicer spremeni socialno strukturo tega območja, ne pa tudi njegove etnične sestave. Po naših ugotovitvah je

leta 1965 delež slovenskega prebivalstva v obravnavanih krajih še vedno obsegal kar 98–100 % v bolj odmaknjenih krajih, kot so Repen, Gropada in Prebeneg, a tudi na Kontovelu, v bližini katerega so tedaj širili novo naselje za italijansko opredeljene prebivalce, ki so na podlagi v mirovnem sporazumu ponujene možnosti zapustili svoje domove v Istri. Poudariti velja, da tega begunskega prebivalstva oziroma teh novih zaselkov v naši raziskavi nismo upoštevali, ker smo analizo omejili na normalno spreminjanje socialne in etnične strukture izbranih krajev. Tudi v vseh drugih krajih je bil delež Slovencev leta 1965 podobno visok in je obsegal 94–96 % skupnega prebivalstva oziroma gospodinjstev. Edino izjemo je tudi tokrat predstavljala Nabrežina, kjer je slovensko prebivalstvo v njenem vaškem jedru obsegalo le 85 % vseh prebivalcev.

Obstaja pa vendarle neka razlika v primerjavi z letom 1910: pojav mešanih zakonov, ki jih okoliški kraji pred tem niso poznali. Tudi leta 1965 je ta pojav še dokaj omejen, saj so mešana gospodinjstva, pretežno sestavljena iz slovenskih in italijanskih partnerjev, obsegala le do 5 % vseh gospodinjstev, v obrobni krajih, kakršna sta Gročana in Prebeneg, pa jih sploh ni bilo. Največ, to je 9 %, je bilo mešanih gospodinjstev v Nabrežini; le rahlo višji je bil tu leta 1965 delež italijanskih oziroma neslovenskih gospodinjstev (11 %), ki drugje niso presegala 4 %. Najmanj tujih družin (0–1 %) je bilo v Prebenegu, Gropadi in na Kontovelu, praviloma pa je bil delež neslovenskih gospodinjstev povsod manjši od deleža mešanih gospodinjstev; malo višji je bil ob Nabrežini le še v Trebčah in v Gročani. Če to stanje primerjamo s tistim, ki smo ga ugotovili za leto 2015, opazimo, da se je v večini obravnavanih krajev delež mešanih gospodinjstev vidneje povečal: najvišji je bil tokrat v Gropadi (20 %), sicer pa je znašal okrog 14–17 %. Okrog 10–11 % mešanih gospodinjstev so tega leta imeli kraji Kontovel, Bazovica in Dolina, samo okrog 5 % pa Repen, Trebče in Prebeneg. Še posebej značilno pa je, da se sedaj razmerje med mešanimi družinami in družinami, ki jih sestavlja izključno neslovensko prebivalstvo, že izrazito nagiba v korist slednjih. Delež neslovenskih, pretežno italijanskih gospodinjstev je namreč povsod izrazito porasel, saj znaša 38–39 % v središču Nabrežine, Mavhinjah, na Kontovelu in v Trebčah, 33–35 % na Proseku, v Bazovici, Boljuncu in Dolini ter 28–30 % v Repnu in Gropadi. Nižji so ti deleži le v najbolj obrobni krajih: 20 % v Saležu ter 12–13 % v Gročani in Prebenegu; Gročana je tudi edini izmed obravnavanih krajev, kjer je delež mešanih gospodinjstev ostal rahlo višji od deleža neslovenskih gospodinjstev.

Porast neslovenskega oziroma neavtohtonega prebivalstva je posledica priseljevanja mestnega prebivalstva, do katerega je prišlo, kakor smo lahko ugotovili, od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje, se pravi v obdobju, ko se na tržaškem podeželju uveljavlja tretja faza družbene modernizacije, ki jo med drugim označuje tudi proces tako imenovane protiurbanizacije, se pravi razlitja premožnejšega mestnega prebivalstva v zeleno mestno zaledje. Opravljen kartografski prikaz etnične strukture gospodinjstev po krajih nam razkrije, da sedaj

slovenska in mešana gospodinjstva praviloma prevladujejo v pasu starejših novogradenj, ki so jih domači lastniki zgradili na svojih zemljiščih na robu starih vaških jeder, zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja; neslovensko prebivalstvo prevladuje v zunanjem pasu novejših novogradenj (posebej tistih, ki so bila zgrajena po letu 1990); stara vaška jedra pa so tisti del naselja, ki so po svoji etnični strukturi najbolj raznolika, saj se v njih prepletajo slovenska, mešana in neslovenska gospodinjstva (ta predvsem s prevzemom in obnovo praznih bivališč ali nekdanjih gospodarskih poslopij slovenskih lastnikov). Vsekakor se je z rastjo števila neslovenskih in mešanih gospodinjstev do leta 2015 povsod izrazito zmanjšal delež slovenskih družin. Te sedaj obsegajo okrog 85 % vseh gospodinjstev le še v težko dostopnem Prebenegu, okrog 65–70 % gospodinjstev v le malo manj obrobni krajih (Salež, Repen in Gročana), okrog 55 % gospodinjstev v Trebčah, v Bazovici, Boljuncu in Dolini, drugje pa od 45 % do 50 % gospodinjstev.

Podrobnejša analiza strukture mešanih gospodinjstev za leto 2015 je ponudila dve pomembni ugotovitvi: prva je ta, da živi v okviru takih gospodinjstev približno šestina vsega krajevnega slovenskega prebivalstva, druga pa ta, da obsegajo v teh družinah osebe, ki jim po prevladujoči jezikovni rabi in identiteti smemo pripisati slovensko narodnost, najmanj 56 % in največ 67 % družinskih članov, tendenčno torej okrog 60 %. To pomeni, da, vsaj na podeželju, mešani zakoni oziroma mešana gospodinjstva le niso tista nepovratna vstopnica v asimilacijo, kakršna so to bila, zlasti v mestu, še do nedavno, temveč so celo priložnost za pridobivanje novih pripadnikov manjšinske skupnosti, ne nazadnje zato, kot bomo videli v nadaljevanju, ker so prav ta tista gospodinjstva, ki izkazujejo najvišjo demografsko vitalnost. S pomočjo tega podatka smo lahko ugotovili tudi skupni delež slovenskega prebivalstva v obravnavanih krajih. Ta je bil po pričakovanju najvišji v obeh najbolj obrobni krajih (88 % v Prebenegu in 83 % v Gročani), kar visok pa tudi v Saležu (74 %) in Repnu (72 %). Povsod drugje je ta delež nihal med 56 % in 63 %, pri čemer smo v primeru Nabrežine in Kontovela upoštevali le tradicionalni obseg kraja, brez zaselkov, kakršen je pri Kontovelu begunski Borgo San Nazario, pri Nabrežini pa zaselki oziroma bivališča, ki so se razvila na območju kamnolomov, stare železniške postaje in vzdolž ceste za Križ. Ob upoštevanju tudi tega prebivalstva se v obeh navedenih krajih delež slovenskega prebivalstva zmanjša na le 20–25 %. Nekako v tem rangu lahko predvidevamo, da se giblje tudi delež slovenskega prebivalstva na Opčinah, v največjem naselju in središču tržaškega podeželja. Še nižji in primerljiv z deležem slovenskega prebivalstva v mestnem okolju je predviden odstotek slovenskega prebivalstva v obalnem pasu občine Devin Nabrežina.

Prikazani podatki nam povedo, da ostajajo narodnostno izraziteje homogeni le še najbolj obrobni kraji v občinah Zgonik, Repentabor in Dolina, sicer pa se je na tržaškem podeželju obseg avtohtonega slovenskega prebivalstva v zadnjih petdesetih letih povsod zmanjšal, in sicer tako v relativnem kot absolutnem

pogledu. Relativni upad je, predvsem zaradi priselitev neavtohtonega urbanega prebivalstva, povečini znašal 30–35 odstotnih točk; najvišji je bil na Kontovelu, kjer je presegel 40 odstotnih točk. V absolutnem pogledu pa se je število slovenskega prebivalstva, predvsem zaradi zmanjšanja rodnosti in izselitev, malodane razpolovilo v Mavhinjah, na Proseku, na Kontovelu in v Trebčah ter v Gropadi, Boljuncu in Dolini; do porasta števila slovenskega prebivalstva je prišlo le v Repnu. Po drugi strani je bil v istem obdobju absolutni porast števila neslovenskega, v veliki večini italijanskega, prebivalstva največji (kar triin-dvajsetkratni) prav v Repnu, ki se tako izkazuje za pomemben sekundarni priselitveni kraj v zaledju Opčin. Za skoraj dvajsetkrat se je število neslovenskega prebivalstva povečalo še na Kontovelu, v Gropadi in Prebenegu (v zadnjih dveh krajih zaradi zelo nizkega začetnega števila), drugje pa večinoma za šestkrat do desetkrat; samo v središču Nabrežine, Saležu in Gročani se je to število povečalo le za približno štirikrat.

Ta porast pa, kakor smo že nakazali, le deloma korelira z rastjo bivalnega fonda (zasedenih bivališč). V obdobju 1965–2015 je bil ta porast najmanjši (15–20 %) v Trebčah in v Gročani, v dobršnem številu obravnavanih krajev se je gibal v razponu 25–40 %, znašal okrog 45–55 % v Bazovici in Dolini, okrog 70 % v Mavhinjah in Saležu, daleč najvišji pa je bil v Repnu, kjer se je število zasedenih bivališč povečalo za skoraj trikrat. Ker so bile novogradnje do konca osemdesetih let prejšnjega stoletja večinoma namenjene domačemu prebivalstvu, v tiste, zgrajene od devetdesetih let prejšnjega stoletja dalje, pa se v glavnem vseljujejo italijansko govoreči priseljenci, je verjetno kar zanimiv tudi podatek, kolikšen delež novogradenj je nastal prav v tem zadnjem, najbolj kritičnem razdobju. Ta delež je v skladu s podatki, ki smo jih zbrali na terenu, najvišji (40–50 %) v Mavhinjah, na Kontovelu (brez nekdanjega begunskega naselja) in v Trebčah ter v Gropadi in Boljuncu. To so torej kraji, ki so v zadnjem obdobju doživeli največji priselitveni pritisk oziroma kjer se je ta pritisk še najbolj vidno izrazil tudi z rastjo njihovega naselitvenega obsega. Dodatne možnosti rasti neavtohtonega prebivalstva dajejo prazna bivališča, ki so praviloma v starih vaških jedrih, saj so si domačini, posebej mlajše generacije, v obdobju 1960–1980 kar intenzivno postavljali nova, sodobnejša domovanja na nekdanjih kmetijskih zemljiščih na robu vasi. Delež praznih bivališč je leta 1965 znašal okrog 5–10 %; rahlo višji je bil v Prebenegu, manjši pa na Proseku, Kontovelu in v Boljuncu. Do leta 2015 se je ta delež povečal na 10–15 %, z viškom v Trebčah in v Gročani (17–18 %).

2.2 Spreminjanje socialne in demografske strukture

Pregled transformacije socialne in demografske strukture obravnavanih krajev bomo omejili le na nekatere ključne kazalce. Med temi je verjetno najpomembnejša struktura aktivnih po sektorju dejavnosti. Za leto 1910 je avstrijski popis za tržaško podeželje oziroma za okolico tržaške občine ugotovil, da je primarni sektor obsegal več kot 57 %, sekundarni skoraj 29 %, terciarni pa okrog 14 %

aktivnih. Vendar se ti podatki večinoma nanašajo le na družinskega poglavarja oziroma povečini na moško delovno silo, ne upoštevajo pa množice žensk, ki so na vaseh opravljale uradno dodatna dela ali poklice, kot je to v primeru mlekaric, branjevk in rožnaric; tudi niso upoštevali moških dodatnih poklicev, na primer v primeru zemljiških posestnikov (uradno torej kmetov), ki so se preživljali še z dninarstvom (najpogosteje kot težaki) ali prevozništvom. Ob upoštevanju teh zaposlitvenih profilov, ki se nekako umeščajo med primarni in terciarni ter med primarni in sekundarni sektor, kot smo to lahko naredili ob pregledu popisnih pol za izbrane okoliške kraje tržaške občine, ugotovimo, da je bil tedaj delež zaposlenih v primarnem sektorju dejansko nekoliko nižji od uradnega, saj je znašal okrog 55 % v Gropadi ter 44–48 % na Kontovelu (od tega je okrog 10 % ribičev), v Trebčah in v Bazovici, a manj kot 35 % na Proseku, ki je bil med vsemi kraji najbližji mestu in kjer se je zato deagrariacija očitno začela prej kot drugje. Skladno s tem je bil na Proseku zabeležen tudi najvišji delež zaposlenih v sekundarnem sektorju (točno 35 %), ki je sicer znašal po naši oceni okrog 30 % na Kontovelu in v Trebčah ter le okrog 15–20 % v Bazovici in Gropadi. Terciarni sektor, v katerega smo delno vključili prevoznike, mlekarice in branjevke, je bil zato po naši oceni zajetnejši od tistega, ki ga je ugotovil popis, saj je na ta način obsegal okrog 32–37 % zaposlenih oziroma aktivnih na Proseku in v Bazovici (tu je bilo ob gostilničarstvu značilneje razvito tudi prevoznišтво) ter okrog 20–25 % v drugih krajih.

Čeprav za leto 1910 ne razpolagamo z natančnejšimi podatki za druge kraje tržaškega podeželja, pa so ti vseeno dovolj nazorni, saj jasno kažejo na prevlado klasične ruralne strukture, ki je povečini slonela na mlečni živinoreji (toda večina gospodarstev je imela le po eno ali dve kravi) in preprodaji sicer skromnih kmetijskih pridelkov v mestu. Le v krajih v neposrednem zaledju mesta se je začela postopna proletarizacija aktivnih moških, ki so se (danes bi temu rekli prekarno) pretežno zaposlovali v pristanišču ali v občinski cestarski službi. S pomočjo lokalnih informatorjev smo lahko ugotovili strukturo aktivnih tudi za naslednji dve presečni leti oziroma za naslednji dve polstoletni obdobji. Leta 1965 je primarni sektor v dobršnem delu obravnavanih krajev obsegal le še 10–12 % aktivnih, v Repnu le 7 %; nekoliko višje deleže (okrog 20 %) smo zasledili v Gropadi in Boljuncu, kar visoke (okrog 30 %) v bolj obrobni Mavhinjah in Saležu, medtem ko je izrazito agrarni značaj tedaj ohranila le skrajno obrobna Gročana, kjer je ta sektor zaobjel okrog 65 % aktivnih. Vseeno pa so krajani ohranili precejšnjo navezanost na tradicionalno kmetijstvo, saj je ob upoštevanju polkmetov primarni sektor skoraj povsod zaobjel okrog 15–20 % aktivnih (na Kontovelu predvsem na račun ribištva), ta delež pa se je v primeru Repna povzpел na okrog 35 %, v Mavhinjah na okrog 40 %, v Saležu in Gropadi pa celo na 50–55 %. Kmetijstvo (predvsem mlečna govedoreja) je torej ostalo v prvem povojnem obdobju pomembna dopolnilna dejavnost dobršnega dela gospodinjestev, v katerih pa je bila večina aktivnih že redno zaposlena v sekundarnem sektorju.

Ta sektor je zajemal okrog 70 % aktivnih na Kontovelu, v Repnu in Prebenegu ter okrog 60–65 % aktivnih na Proseku, v Gropadi in Boljuncu. Okrog 45–50 % aktivnih je sekundarni sektor obsegal v Mavhinjah, Saležu in Dolini, okrog 35 % v Trebčah in v Bazovici, najmanj (okrog 25 %) pa v Nabrežini (osrednji del) in Gročani, pa čeprav iz povsem različnih razlogov: v drugi je, kakor smo nakazali, še vedno prevladoval primarni sektor, v prvi pa se je že uveljavil znanilec nove dobe, to je terciarni sektor, v katerega je bilo tu že leta 1965 usmerjenih okrog 60 % aktivnih. Terciarni sektor je prevladoval (50–55 % aktivnih) tudi v Trebčah in v Bazovici, sicer pa je bil povsod drugje slabše zastopan in je zaobjemal večinoma okrog 15–25 % aktivnih; v primeru Mavhinj, Saleža, Gropade in Gročane je zaostajal celo za primarnim sektorjem. Omeniti velja tudi, da so bili tega leta intelektualni poklici (taki, ki zahtevajo univerzitetno izobrazbo) v okviru terciarja, a tudi sicer, zelo slabo zastopani, saj so zajemali manj kot 5 % aktivnih; le v Nabrežini se je ta delež povzpел do 10 %.

Če torej leto 1965 dobro ponazarja industrijsko družbeno fazo, je leto 2015 čas, ko je terciarni sektor prevzel absolutni monopol nad aktivnimi v vseh obravnavanih krajih. Delež aktivnih v tem sektorju znaša sedaj 85–90 % v Nabrežini, na Kontovelu, v Trebčah in v Bazovici ter 75–80 % v večini preostalih krajev. Nekoliko slabše zastopan je v Boljuncu in Prebenegu (okrog 65 % aktivnih) ter seveda v skrajno obrobni Gročani, kjer terciarni sektor zajema približno polovico aktivnih. V teh treh krajih je še vedno vidneje zastopan sekundarni sektor, ki tu obsega 35–40 % aktivnih, najverjetneje tudi zaradi relativno hitrejšega dostopa do tržaškega industrijskega vzhodnega konca. Drugje sekundarni sektor vključuje le okrog 15–20 % aktivnih, v Nabrežini in na Kontovelu celo manj kot 10 % aktivnih. Primarni sektor (s polkmeti) pa v obravnavanih krajih sedaj zajema komajda 1–3 % aktivnih; nekoliko višje deleže (5–6 %) beležita Salež in Repen, predvsem pa Gročana in Mavhinje, kjer se delež aktivnih v tej nekdanji na podeželju prevladujoči dejavnosti približuje ali (ob upoštevanju polkmetov) rahlo presega prag 10 %. Globoko transformacijo socialne strukture tržaškega podeželja, do katere je prišlo v zadnjem obdobju, ne nazadnje ponazarja tudi obseg intelektualnih poklicev, ki sedaj zajemajo povečini okrog 15–20 % vseh aktivnih; slabše zastopani so ti zaposlitveni profili na Kontovelu, v Repnu, v Trebčah in v Gropadi (okrog 10 %) ter še posebno v Gročani (5 %), ki tudi s tem kazalcem izraža svojo marginalnost in bolj tradicionalno podeželsko podobo.

Na demografskem področju se prehod iz ruralne v postindustrijsko družbo kaže predvsem v obsegu gospodinjstev in njihovi starostni strukturi. Leta 1910 se je v okoliških krajih tržaške občine povprečno število družinskih članov gibalo med 4,6 (na Proseku) in 5,3 (v Gropadi), leta 2015 pa med 2,2 (v Dolini) in 3,1 (v Gročani). Omeniti velja, da v mnogih krajih natančnejšega izračuna nismo mogli opraviti, saj nam ni uspelo zbrati dovolj informacij o sestavi priseljenih gospodinjstev, čeprav podatki za kraje, kjer nam je ta postopek uspelo opraviti,

vendarle nakazujejo, da je demografska struktura priseljenih družin nekoliko drugačna od strukture avtohtonega prebivalstva. V obrobni krajih, kot so Repen, Prebeneg in zlasti Gročana, je srednje število članov pri slovenskih družinah (2,7–3,1) značilno višje kot pri italijanskih (2,3–2,4), v Dolini in Boljuncu je skoraj enako (2,2–2,4 pri prvih in 2,3–2,5 pri drugih), v Gropadi pa je višje pri italijanskih družinah (2,8 proti 2,5). Posebej zanimivo se nam zdi, da je povsod, kjer nam je ta podatek uspelo pridobiti, srednje število članov mešanih gospodinjstev značilno višje od povprečnega števila članov običajnih slovenskih gospodinjstev, saj se giblje od 2,7 v Boljuncu do 3,1–3,2 v Gropadi in Dolini ali celo 4,2 v Gročani. Skratka, mešana gospodinjstva so v tem pogledu bistveno vitalnejša od narodnostno homogenih slovenskih in (kjer je bilo to možno ugotoviti) italijanskih gospodinjstev.

Če starost družinskih članov združimo v tri kategorije, in sicer mlado (do 35 let), srednje staro (od 35 do 65 let) ter starejše prebivalstvo (nad 65 let), ugotovimo, da so leta 1910 prevladovala gospodinjstva, v katerih sta sobivali prvi dve skupini prebivalcev, čeprav je v resnici šlo za večgeneracijske družinske skupnosti, saj so takrat ženske praviloma rodile prvega otroka že kmalu po izpolnjenem dvajsetem letu starosti. Ta družinski tip je tedaj obsegal v okoliških krajih tržaške občine kar 50–65 % vseh gospodinjstev, naslednji najbolj zastopani tipologiji pa sta bili generacijsko še razširjena gospodinjstva, ki so vključevala tudi starejše od 65 let (ta tipologija je zajemala dodatnih 15–20 % gospodinjstev), ter gospodinjstva s samo mladimi člani, ki so obsegala 10–20 % družinskih enot. Do leta 2015 je prišlo do radikalne preobrazbe takšne tradicionalne ruralne družinske strukture, saj sedaj prevladujejo tri nove tipologije. Najbolj razširjeni sta skupini, v katerih so zastopani samo starejši člani (nad 65 let), in skupina, kjer mlajši člani sobivajo s tistimi srednjih let. Prva skupina vidneje prevladuje v Trebčah (nad 40 % vseh gospodinjstev), kar močno zastopana pa je tudi v večini drugih krajev (30–35 %); v Mavhinjah in Gropadi obsega okrog 25 % družinskih enot, v Gročani pa manj kot 15 % gospodinjstev. V teh treh bolj obrobni krajih (manj izrazito še v Saležu) prevladuje druga najbolj razširjena skupina (35–40 % gospodinjstev), ki sicer zajema povečini okrog 30 % družinskih enot; bistveno slabše je ta družinska tipologija zastopana na Proseku, Kontovelu in v Dolini (nekaj nad 20 % gospodinjstev). Tretja po obsegu je skupina s samimi člani srednjih let: ta družinska tipologija obsega večinoma 15–20 % vseh gospodinjstev; bolje je zastopana (skoraj 25 %) v Dolini in Boljuncu, slabše (okrog 10 %) v Repnu, Gročani in Prebenegu. Večgeneracijska gospodinjstva s člani vseh treh starostnih kategorij so izraziteje zastopana (okrog 15 % družinskih enot) na Proseku in v Gročani, gospodinjstva s samo mladimi člani pa le na Proseku in Kontovelu (skoraj 10 %), saj drugje ta delež ne presega 2 %.

Posebnost zadnje faze preoblikovanja tržaškega podeželja je nadalje atomizacija samih gospodinjstev: enočlanske družine so leta 1910 obsegale največ 5 % vseh enot, danes pa kar okrog 30 % vseh gospodinjstev v Nabrežini, Dolini

in Boljuncu; nekoliko manjši je ta delež v drugih krajih, kjer nam je uspelo zbrati potrebne podatke (okrog 20 %), le v Prebenegu znaša okrog 10 %. Ta tip gospodinjstev v Nabrežini celo prevladuje nad drugimi, v Dolini pa obsega tretjino vseh gospodinjstev, toliko, kolikor obsegajo dvočlanska gospodinjstva, ki sicer prevladujejo v večini drugih krajev, za katere imamo podatke (v obsegu 30–35 % družinskih enot); samo v Gročani prevladujejo številčneje (štiričlanske) družine, ki obsegajo približno četrtno vseh gospodinjstev. Prav tako so le v tem kraju vidneje zastopana gospodinjstva s petimi ali več člani (skoraj petina vseh družinskih enot), ki drugje obsegajo okrog 5 % ali še manj. Druga značilnost nove dobe so gospodinjstva, sestavljena iz samih upokojencev. Ta so leta 1965 zajemala povečini manj kot 5 % gospodinjstev; skoraj 10 % so obsegala v Nabrežini in v Trebčah ter okrog 15 % v Mavhinjah – to so očitno tudi kraji, ki so takrat močneje občutili posledice izseljevanja mlajšega prebivalstva. Leta 2015 so tovrstna gospodinjstva v večini krajev obsegala že 25–35 % vseh družinskih enot; izrazito višji delež smo zabeležili v Trebčah (skoraj 45 %), izrazito nižjega (manj kot 15 %) pa v Gročani. Še višji so seveda deleži gospodinjstev, v katerih so poleg aktivnih članov zastopani tudi upokojenci: ta tip gospodinjstev obsega 60–65 % družinskih enot v Gročani, Dolini in Prebenegu, okrog 50–55 % v Mavhinjah, Saležu, Repnu, Gropadi in v Trebčah ter okrog 40–45 % v drugih obravnavanih krajih.

3. Sklep

Prikazana analiza zbranih podatkov za tržaško podeželje potrjuje pravilnost v uvodu napovedanih situacij v treh fazah družbenega razvoja in njihovih učinkov na medetnično razmerje. Ruralna faza, ki smo jo verificirali prek popisnih podatkov za leto 1910 (za okoliške kraje tržaške občine) je pokazala tedanjo popolno (98–100 % slovenskega prebivalstva) etnično homogenost mestnega zaledja ter izrazito prevlado kmečkih gospodinjstev in ruralne ekonomije; le z mestom najbolj povezani kraji so se začeli vidneje proletarizirati z delom (pretežno občasne narave) v pristanišču ali občinski cestarski službi. Tem osebam so skladno s tedanjim pravilom običajno uporabljenega jezika občinski popisovalci radi pripisovali italijansko narodnost. Čeprav je revizija popisa dobršen del teh napak popravila, pa jih je kar nekaj še ostalo, kakor smo lahko sami verificirali s kritično analizo popisnih pol za posamezna gospodinjstva. To dejstvo gladko zavrača tezo italijanskih proučevalcev, da je delež slovenskega prebivalstva, kakršnega je prikazal revidiran popis za leto 1910, pretiran.

Faza industrializacije, ki smo jo za leto 1965 verificirali s pomočjo terenskega dela in pogovorov s krajevnimi informatorji, je privedla do splošnega porasta dnevnih migracij, ki sta ga omogočila boljša komunikacija med mestom in podeželjem ter zaposlitev v mestnem industrijskem sektorju. V tej fazi je sicer prišlo do kar obsežnega procesa deagrarnizacije podeželskega prebivalstva, ne

pa tudi do spreminjanja etnične strukture obravnavanega območja, ki je ostalo (če odmislimo umetne posege z gradnjo tako imenovanih begunskih naselij v bližini nekaterih slovenskih krajev) izrazito narodnostno homogeno (95–100 % slovenskega prebivalstva). Pretežno ruralni so tedaj ostali le skrajno obrobni kraji, kakršnega v našem pregledu predstavlja zlasti Gročana, medtem ko se drugje ob sekundarnem sektorju že začinja uveljavljati tudi terciarni sektor, v katerega se na področju storitev, uradništva in trgovine sprva usmerja zlasti žensko prebivalstvo, ki tedaj številčneje vstopa v redna delavna razmerja. Mestni modernizacijski vplivi se tako ob opuščanju tradicionalnega ruralnega načina življenja tedaj kažejo zlasti v razmerju med primarnim in terciarnim sektorjem, saj ostaja v od mestnih vplivov bolj oddaljenih krajih (poleg že navedene Gročane so to Mavhinje, Salež in Gropada) prvi pomembnejši od drugega.

Končno je tretja faza z uveljavljanjem postindustrijske, urbane terciarne družbe, ki smo jo prek referenčnega leta 2015 prav tako verificirali s pomočjo terenskega dela in pogovora z lokalnimi informatorji, povsem preplavila tudi tržaško podeželje, in to v skorajda dobesednem pomenu, saj se je od zadnjega desetletja prejšnjega stoletja dalje v vseh krajih izrazito povečalo število neavtohtonega, povečini italijanskega mestnega prebivalstva. Slednje je našlo svoje novo domovanje v novogradnjah, ki so nastale na zunanjem robu starih vaških jeder in bistveno razširile obseg podeželskih naselij, a tudi v opuščeni kmečkih domovih v vaškem jedru, ki jih je domače prebivalstvo izpraznilo zaradi selitev v mesto oziroma zaradi gradnje novih, sodobnejših domov na svojih zemljiščih v neposredni okolici vasi, do katere je prišlo zlasti v obdobju 1960–1980 (v od vojne poškodovanih krajih prej, drugje pa kasneje). V nova bivališča so bila z opustitvijo prej značilne mlečne živinoreje do konca prejšnjega stoletja preurejena tudi dotedanja gospodarska poslopja. Delež slovenskega prebivalstva sedaj v dostopnejših podeželskih krajih znaša zgolj 55–65 %, le v bolj obrobni naseljih (Salež, Repen, Gročana in Prebeneg) ostaja konsistentnejši (70–90 %). Ob večji zastopanosti neslovenskih oziroma neavtohtonih gospodinjestev (ta obsegajo sedaj do 40 % vseh družinskih enot) se povečuje še število etnično mešanih gospodinjestev, ki obsegajo v povprečju nekaj nad 10 % vseh družinskih enot in v okviru katerih lahko prevladujočo slovensko pripadnost pripišemo okrog 60 % njihovih članov. Nadvse pomembno je tudi dejstvo, da so ob splošnem demografskem staranju tako avtohtonega kot priseljenega prebivalstva in izrazitem zmanjševanju povprečne velikosti gospodinjestev, med katerimi srečamo vse več enočlanskih ali dvočlanskih enot s samimi upokojenci, to najbolj vitalni lokalni družbeni člani, tako po številu članov kot v pogledu starostne strukture mešanih gospodinjestev. To pa hkrati potrjuje, da lahko prihodnost tržaškega podeželja vidimo v nadaljnjem procesu etnične integracije, prek katere se bodo nekdanje slovenske vasi na Tržaškem odtegnile od nevarnosti vse večje odtujitve v njih živečih prebivalcev.

Literatura in viri

64

- Arhiv Občine Trst – Popisne pole za gospodinjstva krajev Prosek, Kontovel, Trebče, Gropada in Bazovica, 1910.
- Bufon, M., 1992. *Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost – obmejna in etnično mešana območja v evropskih razvojnih silnicah: primer Slovencev v Italiji*. SLORI, ZTT, Trst.
- Bufon, M., 1997. Prostorski aspekti manjšinske problematike v luči slovenskega socialnogeografskega in političnogeografskega proučevanja. *Dela* 12, 143–161.
- Bufon, M., 2003. Minorities, Regional Transformation and Integration in Borderlands: A Case Study. *Annales. Series historia et sociologia* 13 (1), 1–8.
- Bufon, M., 2010. Planiranje integracije v evropskih območjih družbenega in kulturnega stika: Sizifovo delo?. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 62, 74–90.
- Bufon, M., 2014. Spatial and Social (Re)Integration of Border and Multicultural Regions: Creating Unity in Diversity?. V M. Bufon, J. Minghi & A. Paasi (ur.) *The New European Frontiers – Social and Spatial (Re)Integration Issues in Multicultural and Border Regions*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2–23.
- Bufon, M., 2017a. *Meje in obmejne skupnosti na Slovenskem*. Annales ZRS, Koper.
- Bufon, M., 2017b. O teritorialnosti in manjšinah. *Razprave in gradivo, Revija za narodnostna vprašanja* 79, 5–31.
- Bufon, M. & Kalc, A. (ur.), 1990. *Krajevni leksikon Slovencev v Italiji. Prva knjiga – Tržaška pokrajina*. ZTT, Trst.
- Klemenčič, M. M., 2006. Teoretski pogled na razvojne strukture slovenskega podeželja. *Dela* 25, 159–171.
- Klemenčič, V., 1979. Urbanizzazione spaziale e minoranze etniche nel Centro Europa. V *Atti della Conferenza internazionale sulle minoranze*. Provincia di Trieste, Trieste, 59–69.
- Klemenčič, V., 1992. Slovenija in Slovenci danes ter jutri v luči socialne geografije. *Geographica Slovenica* 23, 37–58.
- Klemenčič, V., 1994. Funkcija narodnih manjšin v prekomejnem meddržavnem povezovanju in evropski integraciji. V I. Štrukelj & E. Sussi (ur.) *Narodne manjšine danes in jutri*. SLORI, Trst, 97–107.
- Klemenčič V. & Šiškovič, K., 1979. Considerazioni per la valutazione dei problemi socio-economici ed ambientali degli Sloveni in Italia. V *Atti del Simposio sui problemi socioeconomici ed ambientali degli Sloveni in Italia, Vol. I*. SLORI, Trieste, 5–21.
- Maier, J., Paesler, R., Ruppert, K. & Schaffer, F., 1977. *Sozialgeographie*. Georg Westermann Verlag, Braunschweig.
- Rebula Tuta, A., 1980. *La questione nazionale a Trieste in un'inchiesta tra gli operai sloveni*. SLORI, Trieste.
- Sedmak, D. & Susič, E., 1983. *Tiha asimilacija*. SLORI, Trst.
- Statistische Zentralkommission, 1918. *Spezialortsrepertorium der Oesterreichischen Laender, Oesterreichisch-Illyrisches Kuestenland, [Bd.]VII*. Statistische Zentralkommission. Verlag der K. K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien.
- Stranj, P., 1999. *Slovensko prebivalstvo Furlanije - Julijske krajine v družbeni in zgodovinski perspektivi*. [Uredila M. Bufon & A. Kalc]. SLORI, NŠK, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Trst.